

שיעורי צבא הלוי

פרשת ויקהל - פקודי תשפ"ג

בדינא דמומין פסלי גבי משה רבינו ובמומין גבי כהן וסנהדרין ומלך

(מסכת בכורות דף מ"ד ע"א)

א ד' הגמ' בבכורות דל"ש מום במשה, והקו' מהיכ"ת דמשה היה כהן. **ב** קו' בגמ' בסוטה מהיכ"ת דמשה היה משורר. **ג** היישוב בסוטה ע"פ הגמ' בערכין, והיישוב לפ"ז ברש"י עה"ת. **ד** הקו' במהרש"א, ובגמ' בבכורות כדלעיל. **ה** היישוב בזה ע"פ הגמ' בזבחים ובע"ז. **ו** ד' הגמ' בזבחים, דבנגעים אהרן ובניו כתיב, ולכך משה ל"ש בזה. **ז** ד' הס' הר אפרים לפי"ז ליישב קו' הזית רענן. **ח** ד' הרב מפוניבז' לפי"ז, וההוכחה לזה. **ט** קו' לפ"ז בבכורות ובמהרש"א. **י** היישוב ע"פ מש"ב המקור ברוך. **יא** ההוכחה לזה מהתוס' בע"ז. **יב** היישוב ע"פ הרמב"ם דמדיון סנהדרין היה פוסל במשה מום, ובי' יג' התו' ע"פ הרד"ק דמשה היה מלך, ומשו"ה לא היה בו מום. **יד** הנדון בהני ב' תירוצי. **טו** קו' בגמ' בהוריות, וב' יישובים לזה. **טז** תו' הר"ן דמשה היה שלם. **יז** נידון ברש"י בסוטה אי ס"ל כהר"ן. **יח** ויפרוש את האהל על המשכן" (שמות פרק מ' י"ט).

דברי הגמרא בבכורות דל"ש מום במשה, והקושיא מהיכ"ת דמשה היה כהן
א. במסכת בכורות (דף מ"ד ע"א), איתא "אמר רב משה רבינו עשר אמות היה, שנאמר 'ויפרוש את האהל על המשכן' (שמות מ' י"ט), מי פרשו משה רבינו פרשו, וכתיב 'עשר אמות אורך הקרש' (שמות כ"ו ט"ז), אמר ליה רב שימי בר חייה לרב אס כן עשיתו למשה רבינו בעל מום, דתנן גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו, וכתב רש"י (ד"ה עשר), "קס"ד באמה של", אמר ליה שימי באמה של קרש קאמר", [א.ה. ע"ע בברכות (דף נ"ד ע"ב), גבי 'אמות דמשה, וע"ש ברש"י (ד"ה משה), ובמהרש"א (שם ח"א ד"ה ואייתי), במה שהק' על רש"י מהכא].

ויש לעיין מהיכ"ת יתני דמשה רבינו היה כשר לכהונה, וכן דכיהן משה רבינו בכהונה, דמכא הא מקשי רב שימי "אס כן עשיתו למשה רבינו בעל מום, דתנן גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו".

קושיא בגמרא בסוטה מהיכ"ת יתני דמשה היה משורר
ב. ובמסכת סוטה (דף י"ב ע"ב), איתא עוד "תנא הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה, אמר לו רבי נחמיה אס כן עשיתו למשה רבינו בעל מום".

ויפרש רש"י (ד"ה בעל), "בעל מום. והוא לוי, ונפסל בקול לעבודת השיר". ולכאורה צריך ביאר דמגליה לרבי נחמיה שמשוה רבינו היה כשר לשיר, ומגליה דמשה רבינו משורר היה, דלא אפשר שיהיה בעל מום.

היישוב בסוטה על פי הגמרא בערכין, והיישוב לפי זה ברש"י עה"ת
ג. ובדברי רבי נחמיה, נראה לבאר על פי הגמרא בערכין (דף י"א ע"א), דיליף חנניא בן אחוזי של ר' יהושע לעיקר שירת הלויים, מקרא ד'משה ידבר והאלוקים יענו בקול' (שמות י"ט י"ט), על עסקי קול, ופירש רש"י (ד"ה על), "שהיה מצוה לשורר, לפי שמשוה לוי היה", ואס כן מבואר שמשוה רבינו היה משורר.

והשתא אתי שפיר דמשום הכי הקשה רבי נחמיה, דכיון דמשה רבינו משורר היה, לכך לא יתכן שהיה קולו כנער, דאס כן היה פסול לשיר. ולפי זה אפשר לומר דמאי דלא חייש רבי יהודה לזה משום דסבירא ליה כאידך תנאי בערכין, דילפי שירת הלויים מפסוקים אחרים, ואס כן אין אריה שמשוה רבינו היה ראוי לשיר.

ובזה אתי שפיר דברי רש"י, בפירושו על התורה (שמות פ"ב פ"ו), שפירש 'והנה נער בוכה. קולו כנער', ולכאורה קשה שהרי רבי נחמיה הקשה על זה, 'אס כן עשיתו למשה רבינו בעל מום, ולמה פירש כן רש"י, וע"ש ברמב"ן (עה"ת שם), דכן הקשה ברש"י, [א.ה. וע"ע ברבינו אליהו מזרחי (שם), במה שת' לקו' הרמב"ן ברש"י]. ולהמבואר יש לומר דכל קושיית רבי נחמיה אינה אלא כהך מאן דאמר דסבירא ליה דשירת הלויים ילפינן מהאלוקים יענו בקול, אך לאידך תנאי דלא ילפינן מהך קרא לא קשיא כלל, ואס כן יש לומר דרש"י על התורה, פירש כוותיהו.

הקושיא במהרש"א, ובגמרא בבכורות כדלעיל
ד. ועיין עוד במהרש"א בסוטה, שפירש את דברי רבי נחמיה "אס כן עשיתו למשה רבינו בעל מום", דהוא מום של כהונה, דכל שהוא משונה משאר אדם נקרא בעל מום, וכיוצא בזה איש שקולו דק כאשה, חשיב בעל מום, ורבי יהודה לא חייש להכי, משום דשינוי קול חשיב מום, אבל קולו כנער מראה על מעלתו, ע"ש, וצריך ביאר מכל דמשה לא היה בעל מום.

וכמו כן אכתי קשיא הקושיא דמקשינן לעיל במסכת בכורות (דף מ"ד ע"א), דאיתא "אמר ליה רב שימי בר חייה לרב, אס כן עשיתו למשה רבינו בעל מום, דתנן גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו".

וכל המבואר לעיל הוא ליישב מהיכ"ת יתני דמשה רבינו לא היה קולו כנער, כיון דהיה משורר, אולם אכתי יש להבין מהיכ"ת יתני דמשה רבינו כיון בכהונה, דמשום הכי אמרינן דלא היה למשה רבינו מום של כהונה.

היישוב בזה על פי הגמרא בזבחים ובעבודה זרה
ה. ובזבחים (דף ק"א ע"ב), איתא "אמר רב משה רבינו כהן גדול, וחולק בקדשי שמים היה, שנאמר 'מאיל המלואים למשה היה למנה' (ויקרא ח' כ"ט)".

עוד איתא שם (בדף ק"ב ע"א), "כתנאי ויחד אף ה' במשה' (שמות ד' י"ד), רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר בו רושם, רבי שמעון בן יוחאי אומר אף זה נאמר בו רושם, שנאמר 'הלא אהרן אחיך הלוי (שם), והלא כהן היה, הכי קאמר אני אמרתי אתה כהן והוא לוי, עכשיו הוא כהן ואתה לא, והכמים אומרים לא נתחנן משה אלא שבעת ימי המילואים בלבד, ויש אומרים

לא פסקה כהונה אלא מזוהר של משה שנאמר 'ומשה איש האלוקים, בניו יקראו על שבת הלוי' (דברי הימים א' כ"ג י"ד)".
 ועיין עוד במסכת עבודה זרה (דף ל"ד ע"א), "במה שימש משה שבעת ימי המלואים, בחלוק לבן", ועיין שם בתוספות (ד"ה במה), דכתבו "פירש הקונטרס דמשה לא נשתמש בבגדי כהונה, דכתיב 'לאהרן אחיך, והוא היה זר אצלך, וקשה למאן דאמר פרק טבול יום בזבחים (דף ק"א ע"ב), משה רבינו כהן גדול היה, ונשתמש בכהונה גדולה מ' שנה, ולפי זה היה צריך לשאל במה שימש כל מ' שנה, ולא יוכל להשיב על זה בחלוק לבן שאין בו אימרא, דלשון בכהונה גדולה משמע בח' בגדים ככהן גדול, עכ"ל".
 ומכל זה נראה דמשה רבינו עבד כדיון כהן גדול, ואס כן יש לומר דזהו כוונת הגמרא 'אס כן עשיתו למשה רבינו בעל מום', דהרי קיימא לן דמשה רבינו עבד ככהן גדול, ואילו היה בעל מום היאך היה יכול לעבוד.
 ועיין עוד בכתבי הגר"ז (סטנסיל, בבכורות שם, ד"ה אמר רב), שפירש כן, וכן ראיתי בחידושי רא"מ הורוביץ, (בספרו אהל משה, בבכורות שם), דרב בבכורות לשיטתו בזבחים, דכיון שהיה משה כהן גדול מ' שנה, אס כן היה כהן גדול גם אחר שנאמרה פרשת מומין.

דברי הגמרא בזבחים, דבנגעים אהרן ובניו כתיב, ולכך משה ל"ש בזה
ו. ובזבחים (דף ק"א ע"ב), איתא עוד, "מיתבי מרים מי הסגירה, אס תאמר משה הסגירה, משה זר הוא, ואין זר רואה את הנגעים, וכו', קתני מיהת משה זר, ואין זר רואה את הנגעים, אמר רב נחמן בר יצחק שאני מראות נגעים, דאהרן ובניו כתובין בפרשה.
 ומבואר דמשה רבינו לא היה כשר למראות נגעים, כיון ד'אהרן ובניו כתובין בפרשה".

דברי הספר הר אפרים לפי זה ליישב קושיית הזית רענן
ז. ועיין בספר הר אפרים (על המכילתא, ריש פרשת יתרו), שהביא את קושיית הזית רענן, בהא דאיתא במכילתא 'ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שילוחו, ר' יהושע אומר אחר שנפטרה ממנו בגט, נאמר כאן שילוח, ונאמר להלן שילוח, מה שילוח האמור להלן גט, אף כאן גט".
 וקשה דאס משה רבינו היה כהן, היאך היה מותר למשה רבינו להחזיר את צפורה אחר שילוחו, והרי כהן אסור בגרושה [א.ה. וכה"ק במושב זקנים בפרשת יתרו].
 וכתב ליישב בספר הר אפרים דאף דהיה כהן, מכל מקום משה רבינו לא היה אסור בגרושה, משום דאהרן ובניו כתיב בפרשה, דכתיב "אמור אל הכהנים בני אהרן" (ויקרא כ"א א'), וכי היכי דאמרינן גבי נגעים, [א.ה. ועיין בטעמא דקרא בפרשת יתרו ובפרשת צו, דיל"ע מתי נתחנן משה, ועוד יל"ע אס בגרושה יש דין אס נשאה בהיתר א"צ להוציא, וע"ע בערוך לרנ' (בבמות נ"ט ע"א), וע"ע בחתם סופר (פרשת יתרו), דגירשה בתנאי (מהגרש"פ)].

דברי הרב מפוניבז' לפי זה, וההוכחה לזה
ח. עוד איתא בקובץ חידושי תורה מהרב מפוניבז' זצ"ל, שמשוה רבינו לא היה מוזהר ליטמא למת, משום דאהרן ובניו כתיבי בפרשת טומאת כהנים, ולכך לא היה משה בכלל, ע"ש, [א.ה. עיין עוד בשו"ת משיב שלם (סימן ש"א), שכן הביא מהגאון מקוטנא, ודחה הגאון מלאקטאש, דשאני מאהרן ובניו דכתיבי גבי נגעים, כיון דהכא גבי טומאה צריכי למידרש, כדאמרינן בקידושין (ל"ה ע"ב), 'בני אהרן, ולא בנות אהרן].

ונראה להוכיח כן מהא דאיתא בפסחים (דף ס"ז ע"א), "וטמא מת מותר ליכנס למתנה לויח, ולא טמא מת בלבד אמרו, אלא אפילו מת עצמו, שנאמר 'ויקח משה את עצמות יוסף עמו', עמו במחיצתו".

ומבואר דמשה רבינו לקח את עצמות יוסף, אף אחר שהוקם המשכן ונקבעו המחנות, והרי היה כהן משהוקם המשכן, ומוכח דלענין טומאת מת לא היה לו דין כהן, ומשום דזה תליא 'באהרן ובניו', [א.ה. ילח"ק הא מ"מ איך נכנס למשכן, אס היה טמא, (הגרש"פ), וע"ע בשו"ת טוב טעם ודעת (להגר"ש קלוגר, הלכות אבילות סי' רל"א), דהקשה היכי שימש משה בכהונה גדולה אי היה טמא מת, וכתב דצריך לומר דרב תנא ופליג וס"ל דצדיקים אינם מטמאין עיי"ש, ולפי"ז ליכא אריה לד' הרב מפוניבז', עוד אפשר' ע"פ התוס' (ב"ב נ"ח ע"א), דקברים דקודם מתן תורה אינם מטמאין באהל אלא במגע, ומשה לא נגע, אלא הכניסו לאהלו, וע"ע בצ"ח אלעזר (חלק י"ח סי' נ"ו), וע"ש שהביא מהתוס' שאנץ שהביא מהמדרש דהיה בבבש והיה בו רוח חיים,

[מפסחים דאמרין דבמחנה ליה הותר, מוכח לא כן], וע"ע במשנה הלכות (חלק ג' ס' קכ"ז), וע"ע בצבא הלוי על מסכת מכות (ס' כ"ח ס"ק ד').

קושיא לפי זה בבכורות ובמהרש"א

ט. ולפי זה יש לחון דלא היה מום פוסל, בבחונה של משה רבינו, כיון דגבי מומין כתיב גם כן בני אהרן.

ובענין זה עיינין בתוספות ביבמות (דף ל"ב ע"ב, ד"ה בעל מום), דוד ששימש בטומאה, אין עובר משום טומאה, כיון דבפרשת טומאה כתיב 'אל אהרן ואל בניו' (ויקרא כ"ב ב').

ולכאורה לפי זה הוא הדין במומין דכתיב 'זרע אהרן', לא יהא זר בכלל, ואם כן לפי המבואר דגם כהן שאינו מזרעו של אהרן אינו בכלל מה שנאמר בכתוב לאהרן ובניו, גם משה רבינו ל"ש בכלל פסול מומין.

ושבו הדרא קושיין לזכותא בגמרא בבכורות, ובמהרש"א מהיכי תיתי דמומין פוסלין במשה רבינו, [א.ה. ע"ע במנחת אברהם (בכורות ע' קס"ב, ד"ה ויל"ע) דכן הקשה על תי' הגר"ז, וע"ש במה שתי'].
היישוב על פי מה שכתב המקור ברוך

י. ובספר מקור ברוך (ה"א ס' ב'), כתב גם כן דזר אינו מזהר, משום בעל מום כיון דכתיב 'זרע אהרן', אבל במה שזר כשר לעבודה, פוסל בעל מום, דהעיקר תליא במי שכתב לעבוד, ולא במי שהוא מזרע אהרן דוקא.
ולפי זה אפשר לומר שאף גבי משה רבינו שייך פסול מומין.

ההוכחה לזה מהתוספות בעבודה זרה

יא. ובאמת דאי נימא כן דכל דבר שכתוב בו אהרן ובניו, לא שייך בכהן שאינו מזרעו אהרן, אם כן למה הוצרך משה רבינו בגדי כהונה, והרי גם בבגדי כהונה נאמר אהרן ובניו.

ואפשר לזה הביאור בדברי רש"י בעבודה זרה, (ל"ד ע"א), שכתב "משה. לא נשתמש בבגדי כהונה, דכתיב 'ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך' (שמות כ"ח ב'), והוא היה זר אצלן, ועל פי הדבור שימש, ולא הוזכרו בגדים" ולכן משה רבינו לא לבש בגדי כהונה.

אולם להתוספות (שם, ד"ה במה, [הובא לעיל אות ה']), שכתבו דמשה רבינו היה צריך ללבוש בגדי כהונה, קשה.

ועל כרחק צריך לומר דזה, אמנם דדינין שנתחדשו לאהרן ובניו, כגון מראות נגעים ואיסור גרושה וטומאת מת, תליא דוקא בבני אהרן ולא היה משה בכלל, אבל תנאים שנאמרו בעבודה אין מסתבר שזר יהיה קל יותר מכהן, ועל כן מה שפוסל בכהן, פוסל נמי בזר הראוי לעבודה, ולכן פוסל בו מום וחסרון בגדי כהונה.

היישוב על פי הרמב"ם דמדיון סנהדרין היה פוסל במשה מום, וביאורו

יב. ויש לומר עוד על פי מה שכתב הרמב"ם (בפ"ב מהלכות סנהדרין ה"ו), "כשם שבית דין מנוקין בצדק, כך צריכין להיות מנוקין מכל מומי הגוף".

ומקור דברי הרמב"ם הוא מהגמרא בסנהדרין (דף ל"ב ע"א), דאיתא שם במשנה "הכל כשרין לחון דיני דהוואל והקשו בגמרא 'ודילמא מום ממש', ולכן ילפינן מפסוק וישראלים המשיאין לכהונה".

ואיתא על זה בגמרא (דף ל"ו ע"ב), "מאי טעמא, דתני רב יוסף כשם שבית דין מנוקין בצדק, כך מנוקין מכל מום, אמר אממר מאי קרא 'כולך יפה רעייתו ומום אין בך' (שיר השירים ד' ז'), ודילמא מום ממש, אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא 'והתייצבו שם עמך' (במדבר י"א ט"ז), 'עמך' בדומין לך, ודילמא התם משום שכינה, אלא אמר רב נחמן אמר קרא 'ונשאו אתך' (שמות כ"ח כ"ב), 'אתך' בדומין לך ליהו".

וסבירא ליה הרמב"ם דהוואל והקשו בגמרא 'ודילמא מום ממש', ולכן ילפינן מפסוק אחר, אם כן אין הכי נמי דמום ממש גם כן נתמעט.

והרי בריש סנהדרין (דף ב' ע"א), איתא במשנה "מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד, שנאמר 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל' (במדבר י"א ט"ז), ומשה על גביהן, רבי יהודה אומר שבעים".

ועיינן שם בגמרא (דף ט"ז ע"ב), "מאי טעמא דרבנן דאמרי 'ומשה על גביהן', אמר קרא 'והתייצבו שם עמך' (במדבר י"א ט"ז), 'עמך' ואת בהדיהו, ורבי יהודה, 'עמך' משום שכינה".

ונמצא דלרבנן היה משה בכלל הסנהדרין, והואיל ובסנהדרין בעינן מנוקין ממום, אם כן על כרחק דמשה רבינו לא היה בעל מום, ובוה מיושב דברי הגמרא בבכורות, דברי המהרש"א בסוטה, ועיינן בכתבי הגר"ז שעמד בוה.

[והיה אפשר לומר דרבי יהודה לשיטתיה דסבירא ליה דמשה לא היה מכלל הסנהדרין, ומשום הכי סבירא ליה דקולו כנער, ולא איכפת ליה שהיה בזה משום מום לכהונה, וכמו שכתב המהרש"א דקולו כנער הוא פסול לכהונה, אך עיינן בתוספות בסנהדרין (דף ל"ו ע"ב), דלא משמע כן].

ושבו ראיתי בשו"ת חתם סופר (חלק או"ח ס' י"ב), שפירש גמרא זו בבכורות 'דאם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום', דסנהדרין צריכין להיות מנוקין מכל מום, בין של כהונה בין של לוי, ועיינן עוד בשו"ת חת"ס באה"ע (ב' ס' צ"ב), [א.ה. וע"ע בחידושי החת"ס בחולין (דף כ"ד ע"א), ובגדה (מ"ט ע"ב), וע"ע בעינין יעקב (סוטה שם), שכן תירין].

התירוץ על פי הרד"ק דמשה היה מלך, ומשום הכי לא היה בו מום

יג. ועוד יש לומר על פי מש"כ הרד"ק, דיעויין בספר שמואל, דכתיב 'וליהונתן בן שאול, בן נכה רגלים, וגו', ויפל ויפסח ושמו מפיבשת' (שמואל ב', פ"ד פ"ה).

וכתב הרד"ק 'ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבשת בן יהונתן, להודיע, כי במות איש בשת, לא נשאר לבית שאול יורש עזר וראוי למלכות, כי מפיבשת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים".

ומבואר דלא היה ראוי למלכות מפני שהיה נכה רגלים, ולכאורה משמע דבעל מום אינו ראוי למלכות, וכעין מש"כ הרמב"ם דסנהדרין צריכין להיות מנוקין מכל מום, הכא נמי מלך צריך להיות נקי ממום.

ולפי זה אפשר לומר דמצינו בכמה מקומות דלמשה רבינו היה דין מלך, ועיינן בזבחים (דף ק"ב ע"א) "חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל, יבמה מלך.

ועיינן ברמב"ם (פ"ו מהלכות בית הבחירה ה"א) שכתב "אין מוסיפין על העיר ועל העורות, אלא על פי המלך, ועל פי נביא, וכו', שנאמר 'ככל אשר אני מראה אתך, וכן תעשו' לדורות, ומשה רבינו מלך היה", ועיינן בזה בחידושי מרן ר"ז הלוי (עה"ת פ' וילך).

ואם כן הואיל ונתבאר דמלך צריך להיות בלא מום, אתי שפיר הא דאמרין בגמרא בבכורות "דאם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום", ומיושב נמי דברי המהרש"א בסוטה.

התירוץ בהני ב' תירוץ

יד. אלא דיש לחון דהרי מצינו בכהנים ב' סוגי מומין, דיש מום גמור שפוסל גם בבהמה ובוה כהן מחלל עבודה, ויש עוד מום שאינו פוסל בבהמה ורק שאינו שוה בזרעו של אהרן, ובוה אינו מחלל עבודה.

ואם כן אפשר דרק מום גמור הוא דאינו ראוי בו לכהונה ולמלכות, לא כן באופן שרק אינו שוה בזרעו של אהרן, דבוה אפשר דאינו חסרון לענין מלכות, וסנהדרין, [וגם אין ברור לי דבנות הרד"ק לכל מום], [א.ה. אמנם עיינין שבשט הלוי (ה"ח י"ד רנ"א), וביק"ר (כ"ו ט'), דצריך להיות בעל נוי ככ"ג - הגרש"פ].

קושיא בגמרא בהוריות, וב' יישובים לזה

טז. ובמסכת (הוריות דף י' ע"א), איתא "תנו רבנן 'אשר נשיא יחטא' (ויקרא כ' כ"ב), פרט לחולה, משום דהוה ליה חולה אידחי ליה מנשיאותיה, אמר רב אבדימי בר חמא, פרט לנשיא שנצטרע, שנאמר 'וינגע ה' את המלך, ויהי מצורע עד יום מותו, וישב בבית החפשיית, ויחתם בן המלך על הבית' (מלכים ב' ט"ו ה')".
ויש להירא דהרי צרעת הוא מום בכהן, וכדנתן בבכורות (דף מ"ה ע"ב), דאפילו נגעים טהורים הוי מום, ואם כן אי נימא דבעל מום אינו ראוי למלכות, תיפוק ליה שאינו ראוי משום מום, [א.ה. ועיינין רש"י הוריות (י"ב ע"ב)], כיון שנצטרע אין לך מום גדול מהו, הגרש"פ].

אבל אי נימא דדוקא במום גמור אינו ראוי למלכות, אבל במה שאינו שוה בזרעו של אהרן אינו חסרון למלכות, אתי שפיר כיון דנגעים אינם מום גמור, אלא רק משום שאינו שוה בזרעו של אהרן.

אך באמת דבלאי הכי לא קשיא, כיון דיש לומר דאין מעמידים לכתחילה מלך בעל מום, אבל אם היה מלך יש לומר שאינו נפסל משום כך, ולכן הוצרכו למעט רק משום צרעת ולא משום בעל מום.

תירוץ הר"ן דמשה היה שלם

טז. אולם בדרשות הר"ן (דרוש ג', ודרוש ה'), כתב לבאר את הגמרא בסוטה "אמר ליה רבי נחמיה אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום", דהיינו משום דמשה רבינו היה שלם בכל, ולא יתכן שהיה לו חסרון כלל, ועיינין שם במה שכתב לבאר למה היה משה כבד פה, [וכע"ז מצינו ברמב"ן (פרשת אמור כ"א י"ז)].

ולפי זה יש לבאר כן גם בגמרא דבכורות, שהקשו דאילו משה היה גופו גדול מאיברי, אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום, והיינו משום דלא יתכן שיהא בו חסרון.

תירוץ ברש"י בסוטה אי סבירא ליה כהר"ן

יז. אך בדברי רש"י בסוטה הרי מבואר לכאורה לא כן, שהרי פירש שם משום דמשה היה לו, ונפסל לשיר, ולא פירש משום דלא יתכן שיהא בו חסרון.

אך אפשר לומר דכל מה שכתב רש"י הוא רק לענין קולו כנער, דלא חשיב חסרון, אלא לענין שירה, ולכן לא חשיב חסרון [כמוס], ומשום כך פירש רש"י משום שהיה משורר, ונפסל על ידי כך לשיר, אבל בכל מום של כהונה, יש לומר דמדמה רש"י דחשיב חסרון, ולא יתכן שהיה למשה רבינו חסרון.

ואם כן אף שפירש רש"י את הגמרא בסוטה משום שהיה משורר, ונפסל על ידי כך לשיר, מכל מקום אפשר דמדמה רש"י שיש לפרש את הגמרא בבכורות דאי אפשר שהיה למשה רבינו חסרון וכדברי הר"ן.

המערכת : עוד אפשר לומר דמשום שהיה משה רבינו נביא לכך ידעינן דלא היה בו מום, וכדכתב הרמב"ם (הלכות יסו"ת פ"ה ה"א), דאין הקב"ה משרה שכניתו על נביא בעל מום.

שור' במנחה חריבה (להג"פ אפשטיין, סוטה י"ב ע"ב), שכן כתב, וכתב עוד "ועל מה שכתבתי לעיל משום דהיה נביא ואיש האלקים, לא נאה להיות בעל מום, הראני כבוד הגאון הגדול הגאון מהר"י דיסקין שליט"א, שכינותי בוה למה שכתב הגאון בדורו יעב"ץ ז"ל, בספרו מגדל עוז, שעל מה שכתב הרמב"ם (בפ"ז מהל' יסו"ת דין א'), שמתנאי השראת הנובאה הוא, שהיה 'שלם בגופו', פירש במגדל עוז הנ"ל (באוצר הטוב פנה ג'), שהוא שאפילו הסנהדרין היו צריכין להיות מנוקין מכל מום, ולכן כל ישראל במעמד הר סיני נתרפאו ממומן, לפי שכולם נעשו נביאים, שנאמר 'כולך יפה רעייתו, אבל צחות הדיבור לא היה מעכב בהן, כמו שמצינו במרע"ה ובעמוס עכ"ל", וע"ע במנחת חדשה (בבכורות שם).

ועיינן עוד במגן אברהם (או"ח סימן ג' סק"ח), דכתב "מי שנפלו ורועותיו מותר להיות ש"ץ שדרך הקדוש ברוך הוא להשתמש בכלים שבורים כדאמר במדרש ויראו שלא יהיה ש"ץ טיפש (רש"ל פ"ק דחולין) אבל בזוהר אמור ע' קע"ג אי' דהא דקב"ה משתמש בכלים שבורים היינו דכא ושפל רוח, אבל מי שיש בו מום הוא פגום, ע"ש שהארץ בוה, ולכן כהן בעל מום פסול לעבודה, וא"כ גם בש"ץ יש ליהזר, ועוד הקריבוהו נא לפחתך וגו'", ולכאורה לדברי זוהר [דהמגן אברהם חייש ליה להלכה], כל שכן גבי משה דאין הקב"ה משתמש בכלי פגום.

שיחות צבא הלוי

פרשת ויקהל - פקודי תשפ"ג

בענין כח הרצון והזכירה בלימוד התורה ומעלתה

"ולהורות נתן בליבו" (שמות פרק ל"ה פסוק ל"ד).

א. כתיב בפרשה "וימלא אתו רוח אלוקים, בחכמה, בתבונה, ובדעת, ובכל מלאכה" (פרק ל"ה, ל"א), ואחר כך כתיב "ולהורות נתן בלבו" (שם ל"ד). ופירש באור החיים הקדוש (שם ל"ד, ד"ה ולהורות), קרא ד'להורות', "פירוש לצד שיש חכמים רבים, שתהיה חכמתם בלבם לבד, שלא ידעו ללמודה, לזה אמר 'ולהורות נתן בלבו', השכיל חכמת הלימוד".

עוד כתב האור החיים, "עוד בא לשלול, מה שכתוב בפרק ג' דיומא, 'של בית גרמו לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים, של בית אבטינס לא רצו וכו', והודיענו הכתוב כי על אלו יאמר זכר צדיק לברכה, כי היו מורים ומלמדים כל הרצפה".

ויזע בשם הגר"ח מבריסק (הו' בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג, עמוד ק"ד, משמיה דהגר"א וסרמן משמיה דהגר"ח, [ומשמיה דהבית הלוי]), שחסרון בהסברה, הוא חסרון בהבנה, ולכאורה בדברי האור החיים כאן, בפירוש הא', מבואר שיש שאין בהם חסרון בחכמה, ואין יודעים ללמד.

אולם יש לומר שבאמת אין חסר אצלם בהבנה, אבל יש קושי בהסבר, ומשום שהמלמד צריך לרצות גם שהשומע יבין, וכשחסר ברצון הזה, יש חוסר בהסברה, והיינו שאמנם יש בכחו להסביר, אבל כשחסר את הרצון להסביר, ממילא שיש קושי להסביר.

ואמנם בפירוש השני כתב באור החיים שיש שאינם רוצים ללמודה, ומשמע דלפירוש הא' החכמים רוצים ללמודה, אבל יתכן גם במי שרוצה ללמודה, אבל כל שחסר לו רצון, בזה הרי שממילא חסר לו בהסברה, ובה יובן לשון הכתוב 'ולהורות נתן בליבו', והיינו שנתן לו רצון 'בליבו' ללמד, ועל ידי כך יוכל להורות וללמד כראוי, [א.ה. והיינו דהרצון תלוי בלב, -הגרש"פ].

ומלבד זאת צריך שאף השומע ירצה להתלמד, וראיתי בא' שלמד אצל אחד מגדולי הדור יום יום, והתפאר בכך שלמד אצל אותו גדול עשרות שנים, ואותו גדול מלבד גדלותו, גם היה מצויין בהסברה טובה, אולם אותו תלמיד לא ידע צורתא דשמעתא, וכמדומה שלמד הרבה שנים, אבל היה חסר לו רצון לגדול על ידי מה ששומע, ומתוך כך נשאר באותו מקום.

ב. וצריך לדעת שאחד הדברים שגורמים לרפיון, הוא שעובר זמן, ואין מרגיש שנשאר בידו ממה שלמד בזמן זה, והרבה שואלים מה לעשות כדי לזכור, וגם אני שואלתי זאת לכבוד מורי ורבי הגאון רבי שמואל רזובסקי זללה"ה, [ואני בעיקר התכוונתי לשאול אותו, איך הוא זוכר בבחירות מופלאה כל כך], ואמר לי בזה הלשון 'אתה שואל אותי שאלה, שהתשובה עליה כל כך פשוטה, צריך לחזור, ולחזור, ולחזור', [עוד שאלתי אותו איך צריך ללמוד, והוא אמר לי לומדים את הגמרא עם הרש"י והתוספות והר"ן והרא"ש, ומעיינים בחידושי הרשב"א והמהרש"א, והוסיף עוד מו"ר הגר"ש "ללמוד את כל הראשונים, זה רק לגדולי הדור, גם אני לא לומד את כל הראשונים", כך היה לשונן].

ובאמת החזרה לא בלבד שאינה קשה, אלא הרבה יותר קלה ממה שחושבים, שצריך לדעת שאם חזרה ראשונה לוקחת זמן מסוים, הרי חזרה שניה שכבר יודע יותר יעשה אותה במחצית הזמן, וחזרה שלישית עוד פחות, וכך אפשר לחזור הרבה פעמים, ועל ידי כך נעשה תלמודו בידו. מלבד זאת יש עצות שונות לזכרון, ועיין בקונטרס ספר זכרון (הובא בסוף 'שיח השדה' ח"א, קונטרס ה').

עוד צריך לדעת שדבר מעניין וזכרים, ושמעתי [בשם ר' ירוחם], שהרי הלל כל אחד זוכר בעל פה, ואילו תחנן של ב' וה', אין זוכרים אף שאומרים זאת יותר. והתשובה היא שכשיש חתן או סנדק, ואין אומרים תחנן, לא ראינו למי שיצטער שמפסיד תחנן, וכנראה שאין אוהבים לומר זאת, וזו הסיבה שאין זוכרים, מה שאין כן הלל, שאוהבים לומר זאת, וזו הסיבה שזוכרים בעל פה. וכך גם צריך לדעת שבלימוד התורה הקדושה, ממה שנהנים, זוכרים.

ומצינו עוד ענין נפלא, בסוף מסכת שבועות (דף מ"ה ע"ב), ש"שכיר בזמנו, נשבע ונטול", והיינו ששכיר שאומר שבעל הבית לא שילם לו השכר, נשבע ונטול, ומשום שבעל הבית טרוד בפועליו, ואינו זוכר כל כך, ומשום כך האמינו לשכיר ליטול בשבועה, עוד איתא שם בגמרא "תניא עבר זמנו ולא נתן לו, הרי זה אינו נשבע ונטול, חזקה אין בעל הבית עובר בבל תלין, והאמרת בעל הבית טרוד בפועליו הוא, הני מילי מקמי דלימטי זמן חיובא הוא, כי מטי זמן חיובא רמי אנפשיה ומידכר".

ולמדנו מזה שכשאדם רוצה לזכור, הרי הוא נזכר, ועל כן כשעבר הזמן, הרי בעל הבית מתאמץ לזכור, כדי שלא יעבור על בל תלין, ומשום כך אם לא פרע לו עדיין, בודאי היה נזכר.

ובתוספות (שם), הקשו אם כן למה שכיר בזמנו נשבע ונטול, הרי אפשר להמתין עד שיעבור זמנו, שאז בודאי יזכר בעל הבית, וכתבו התוספות "ויש לומר כיון שהתחיל לכפור, שוב לא יודה, ואין נתן לב להיות נזכר, פן יהא מוחזק שקרן".

והביאור בתוספות, שאין כוונתם שנזכר ורק משקר, אלא כיון שאין רוצה להיות מוחזק כשקרן, לכן אין נתן לב להזכר.

ומכל זה עולה שהזכרון תלוי ברצון לזכור, ומה שרוצים באמת לזכור, נזכרים בו, ומה שאין רוצים, אין נזכרים בו.

וצריך עוד לדעת שאמנם קשה מאוד לזכור כל מילה, אבל אפשר [וצריך], לזכור בכל סוגיא, את עיקרי הענינים, ובדרך כלל את המסקנות, ולפעמים יש ראייה מהסוגיא לאיזה ענין, ובמשך הזמן לומדים מה כדאי לזכור מכל סוגיא.

ויש ענין גדול לכתוב, ועל ידי כך זוכרים, ומתחדש ומתבהר יותר, וידוע בשם החתם סופר שההיתר לכתוב בזמנינו, אף שאין זה כל כך אמיתי, משום שעל ידי כך זוכרים את הענין שכתבו עליו.

ושמעתי מהגר"ר יעקב קמינצקי זללה"ה, שפעם הוא לא היה צריך לכתוב, והיום שצריך, כבר אין לו מה לכתוב.

ושמעתי מחכם א', שיש לאו על השוכח דבר ממשנתו, כדאיתא במשנה במסכת אבות (ג' ח'), ולפי זה היה צריך כל הזמן לחזור, אלא שקיימא לן שבזמן הזה שיש ספרים ליתא ללאו זה, אך מה שמחדש לבד שזה לא כתוב בספרים, הרי שוב יש על זה את לאו של 'השוכח דבר ממשנתו'.

ובכל ספק אם יש כאן מה לכתוב, יש להחמיר ולכתוב, ואחר כך להחליט אם הוא ראוי או לא.

ג. במסכת הוריות (דף י"ג ע"ב), גבי הנשיא שלא ידע לדרוש במסכת עוקצין, ורצו להעבירו משום דכתיב 'מי ימלל גבורות ה' ישמע כל תהלתו' (תהלים ק"ו ב'), ואיתא שם "למי נאה למלל גבורות ה', מי שיכול להשמיע כל תהלתו", והיינו דהתורה היא גבורות ה', ולמדנו שלימוד תורת ה', הוא להשמיע את כל תהלתו.

ובמסכת סוטה (דף מ' ע"א), איתא 'ומאי עינוותנותיה דרבי אבהו, דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו, לדביתהו דרבי אבהו, הא דידן לא צריך ליה לדידך, והאי דגחין וזקיף עליה, יקרא בעלמא הוא דעביד ליה'.

והיינו שרבי אבהו היה משמיע בלחש את הדרשה לאמוריה, והוא היה משמיע זאת לרבים, ואמרה אשתו של האמורא, לאשת רבי אבהו, שבאמת בעלה אינו משמיע את דברי רבי אבהו אלא אומר הכל מעצמו, ורק שמשום כבודו של רבי אבהו, עושה עצמו כאילו שומע ממנו, ומשמיע את דבריו.

ואיתא בגמרא 'אזלא דביתהו, ואמרה ליה לרבי אבהו, והיינו שהלכה אשתו של רבי אבהו ואמרה לו דבר זה, 'אמר לה ומאי נפקא לך מינה, מיני ומיניה יתקלס עילאה', ומזה למדו בגמרא את ענותנותו של רבי אבהו שאמר לה מה איכפת לך.

אבל יש ללמוד עוד, מזה שלא אמר לה מיני ומיניה ילמדו את התורה, אלא אמר לה מה איכפת לך, מיני ומיניה יתקלס עילאה, והיינו שלימוד התורה הוא קילוס להקב"ה, וכמאמר הכתוב 'שמעי כל תהלתו', וזהו שאמר לה 'ומאי נפקא לך מינה, מיני ומיניה יתקלס עילאה'.
ושמעתי מהרה"ג רבי מאיר בן שלמה שליט"א, שישב אצל מו"ר הגרא"מ שך וללה"ה לעת זקנתו, ואמר שביום שאינו יכול ללמוד, מרגיש שלא בטוב, ושאל אותם אם יודעים למה מרגיש כך, והשיב בעצמו הרי בבוקר אני פותח עיני, ורואה ומזיז ידי ומזיז רגלי, והכל עושה לי הקב"ה, ומה אני מחזיר לו, ואם אני לומד הרי אני מחזיר לו, אבל ביום שאינו לומד אני מחזיר לו.

והוא דבר נפלא שהלימוד היה אצלו הכרת הטוב להקב"ה, וע"פ הא דאמר' לעיל הדבר מבואר, שלימוד התורה הוא קילוס להקב"ה.
ד. איתא בתהלים "שלוש רב לאוהבי תורתך" (תהלים קי"ט קס"ה), ונראה לבאר על פי הגמרא במסכת גיטין (דף נ"ט ע"ב), "תנא דבי רבי ישמעאל 'וקדשתו' לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון, אמר ליה אביי לרב יוסף, מפני דרכי שלום, דאורייתא היא, אמר ליה דאורייתא, ומפני דרכי שלום, כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא, דכתיב 'דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום' (משלי ג' י"ז).

ועל פי הא דאמר' 'כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא', נראה דזה כוונת הכתוב 'שלוש רב לאוהבי תורתך'.
אבל עדיין יש להבין מהו 'לאוהבי תורתך', ובהקדמה לספר 'נאות יעקב' כתב שיש לפרש על דרך צחות, שאדם הלומד ויש לו מפריעים שונים הרי צריך ללחום בהם, ואינו בשלום, אבל כשאוהב את התורה, שוב אין מרגיש שום הפרעה, ואין צריך שום מלחמה עם המפריעים, וזהו שאמר הכתוב 'שלוש רב לאוהבי תורתך', שאין צריך לחיות במלחמה.

ה. שמעתי שמרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, נשאל, האם לקנות דירה בקומה רביעית שהיא למעלה מכ' אמה, אבל אפשר לקיים מצות מעקה דאורייתא, או בקומה שלישית שאין בה מצות מעקה דאורייתא אבל אפשר לקיים מצות נר חנוכה כתיקונה, שהוא תוך כ' אמה.
והשיב הגר"ח צד חדש לגמרי, "למטה, משום ביטול תורה", והיינו שבקומה ד' עולה יותר מדריגות, ועל ידי כך מתבטל מתורה באותו זמן.

והנה יש בתים שהם עם מעלית, אבל הכוונה שבשבת צריך לעלות יותר ומתבטל מתורה אותם רגעים, ואולי אף הזמן במעלית שעולה יותר הוא ביטול תורה.
המערכת : אולם בחתם סופר (בחידושי על התורה, ה' בספר טללי אורות), נראה דלא כהגר"ח מברסק, דכתב דהם ב' חוכמות שונות, ה"ל החתם סופר 'ולהורות נתן בלב' (ל"ה ל"ד), ללמד כי אפילו מי שיש לו חכמת לב, מכל מקום עדיין אינו זוכה ללמד לאחרים, עד שיתן ה' בלבו חכמה מיוחדת, ללמד לאחרים, וזהו שאנו אומרים בברכות יוצר, "ותן בלבנו, ללמוד, וללמד", שכן 'ללמוד' אינו 'ללמד', ויש שזוכה ללמוד, אך אינו זוכה ללמד, עכ"ל.

ועיין עוד באילת השחר (על התורה, כאן), דכתב 'ולהורות נתן בלב'. 'הכוונה שניתן לו סייעתא דשמיא מיוחדת להורות, והאבן עזרא מפרש כי יש חכמים רבים שהם קשים להורות אחרים, וכעין זה מפרש האוה"ח, שיש חכמים רבים שתהיה חכמתם בלבם לבד, שלא ידעו ללמד, לזה אמר ולהורות נתן בלב, השכיל חכמת הלימוד'.

והנה ידוע בשם הגר"ח מברסקי זצ"ל שחסרון בהסברה זה חסרון בהבנה, אמנם בדבריהם משמע שיש כזה מציאות שיודע היטב, ומ"מ קשה לו ללמד לאחרים, [ועוד אומרים בשמו דכשיש כמה תירוצים על קושיא זה מראה שהתירוצים חלשים, אבל כשיש תירוץ אחד זה מראה שהתירוץ חזק, ויל"ע בשבת ל"ג ב' כתוב דלפני שהי' רשב"י במערה הי' רשב"י מקשה קושיא אחת ורשב"י מתרץ י"ב תירוצים ולאחר שיצא הי' רשב"י מקשה קושיא אחת ורשב"י מתרץ כ"ד תירוצים, הרי שיש מעלה בריבי תירוצים].

והגר"א (במשלי כ"ב י"ח) כתב כי לפעמים אף שיודע הדבר לא יוכל להסבירה בשפתיו ולהוציא לאור משפטה, והוא מחמת שאינה סדורה כמו שאמרו בתענית (ח' א') אם ראיית ת"ח שלימודו קשה עליו כבודו בשביל משנתו שאינה סדורה עליו עכ"ד, וגם לפירושו משמע שחסרון בהסברה זה כתוצאה מחסרון בתלמודו, עכ"ד.

ובשם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל (דרך תורה, עמוד ק"ל), תירצו, דלא קשיא מהאור החיים על הגר"ח מברסק, כיון דהגר"ח מיירי בהסברה לתלמידי חכם, וכל שמסביר לחכם והחכם אינו מבין, על כרחך דהוא חסרון בהבנה של המסביר, אולם כשמסביר להדיוט ואינו מבין, אין זה הוכחה דיש חסרון בהבנה למסביר, כיון דמסביר להדיוט, והכא בקרא החידוש שניתן לבצלאל כח מיוחד, להסביר אפילו להדיוטות, וזהו מתנה מיוחדת של "להורות נתן בליבו".

עוד אפשר"ל דהביאור בדברי הגר"ח הוא, שהמבין דבר באופן ברור, הרי הוא כאילו רואה את הדבר במוחו כנגדו, וממילא כשהדבר כנגדו יכול הוא להסביר, אך בעשיית המשכן שכבר כתב הרמב"ן שלא היה להם ידיעה מוקדמת באומנות עשיית המשכן, וזה לא דבר מושכל, בזה יש קושי גדול בהסברה, הן מצד המלמד, והן מצד התלמיד, ולזה כתב האור החיים שניתן לבצלאל חכמה מיוחדת להנחיל גם בדבר זה. -הגרש"פ.

בענין הרצון לחכמה

"וימלא אתו רוח אלוקים בחכמה" (פרק ל"ה פסוק ל"א).

איתא במדרש תנחומא (שמות ל"א ג'), "ואמלא אותו רוח אלוקים בחכמה, שכבר היתה בו חכמה, למדך שאין הקב"ה ממלא חכמה, אלא למי שיש בו כבר".

וכן איתא במסכת ברכות (דף נ"ה ע"א), "אמר רבי יוחנן אין הקב"ה נותן חכמה, אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר 'הב חכמתא לחכימין, ומנדעא לידעי בינה' (דניאל ב' כ"א), שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דר אבהו, אמר ליה אתון מהתם מתניתו לה, אגן מהכא מתנינן לה, דכתיב 'ובלב כל חכם לב נתתי חכמה' (שמות ל"א ו')."

וצריך ביאור איך באה לו החכמה הראשונה, עוד צריך ביאור לשון הכתוב 'חכם לב', שהרי לכאורה החכמה היא בראש, ולא בלב.
עוד איתא בתנחומא (שם), "מטרונה אחת שאלה את רבי יוסי בר חלפתא, מהו שכתב 'הב חכמתא לחכימין' (דניאל ב' כ"א), לטפשים היה צריך לומר, וכו', אם היה הקב"ה נותן חכמה לטיפשין, היו יושבין בבתי כסאות ובבתי מרחצאות, ואין מתעסקין בה, אלא נתנה הקב"ה לחכמים, שיהו יושבין בישיבת זקנים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ועוסקין בהן, לכך כתיב ואמלא מלא מי שהיה בו כבר חכמה".

וגם זה צריך ביאור דאחר שנתנה להם חכמה, למה יש לחוש שיהיו יושבין בבתי מרחצאות, ואין עוסקין בה, ומאי שנא ממי שהיה לו תחילה חכמה, שאין לחוש לזה.

ובמסכת אבות (פרק ד' מ"א), איתא "בן זומא אומר, איזהו חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר 'מכל מלמדי השכלתי' (תהלים קי"ט צ"ט)".
ובפירושו רבינו יונה כתב "אמרו חכמי האומות כי היודע כל החכמה, אם אינו אוהב החכמה, אינו חכם אלא טפש הוא, אחר שאינו אוהב החכמה כי היא הדעת, אך האוהב אותה ומתאוה אליה, אע"פ שאינו יודע כלום, הרי זה נקרא חכם, שעל כל פנים השיג אל החכמה האמיתית, ודעת אלוקים תמצא, ועל זה אמר בן זומא, איזהו חכם הלומד מכל אדם, שכל כך אוהב החכמה ומתאוה אליה, שישאל לכל אדם, ואף מי שאינו יודע, כי אם דבר אחד, ילמד ממנו, ואז יצליח דרכו, ואז ישכיל".

ועל פי זה נראה לבאר 'היב חכמתא לחכמים', ולא קשה איך באה להם החכמה הראשונה, דאין הכוונה על החכמה עצמה, אלא על אהבת החכמה, ומובן מה שנקראו חכמי לב, שכן הרצון תלוי בלב, ובלבם יש רצון לחכמה.

וכן מובן בזה שאם יתן לטפשים, ילכו לבתי מרחצאות ולא יעסקו בה, והיינו משום שאין להם תאות החכמה, ולכך ניתנה תורה לחכמים, היינו לאלו שיש להם הרצון והתאוה להחכים.

המערכת:

דברים שנאמרו לאחר מעמד הלימוד והסיומים ב'ישיבת רבינו חיים'
בבית הכנסת המרכזי לצעירים 'היכל יצחק' בעיר התורה בני ברק
(ט"ז אדר תשפ"ג)

אנו נמצאים במעמד מיוחד וקדוש מאוד, אשר תינוקות של בית רבן טהורים וקדושים, אשר לא טעמו טעם חטא מימיהם, לומדים בצוותא חדא עם אבותם, משניות לעילוי נשמתו של רבנו חיים זצוקללה"ה, והוסיפו זכות על זכות, ואף עשו סיומים על סדרים של משניות לעילוי נשמתו הטהורה, ואין לך עילוי נשמה גדול מזה. מכיון שאנו נמצאים ביומא דהילולא רבה, שהוא חל ביום שושן פורים, אשר בירושלים עתה חוגגים את סעודת פורים, ואף כולנו זכינו אתמול לאכול את סעודת פורים, אני רוצה לספר לכם סיפור מיוחד על סעודת פורים אצל רבינו חיים.

כשרבינו חיים היה עוד צעיר, ביום הפורים, הגיע אליו תלמידו הגדול, הגאון רבי אליהו מן שליט"א, לדבר איתו בלימוד כדרכו בקודש, במשך עשרות שנים, ולפתע הגיע זמן הסעודה, ואמר רבי אליהו לרבינו חיים, שהוא רוצה להישאר לסעודת הפורים, בשביל להמשיך לדבר איתו בלימוד, ואמר לו רבינו חיים בשביל להישאר לסעודה צריך לבקש רשות מהרבנית, ולא ממני, והלך רבי אליהו לרבנית בת שבע, וביקש ממנה 'רעבצין אני יכול להישאר לסעודה', אמר לו הרבנית 'אני לא מסכימה', אמר לה רבי אליהו 'בבקשה אולי בכל זאת', ואמרה לו הרבנית 'בשום פנים ואופן אני לא מסכימה שתישאר לסעודה!', ראה רבי אליהו שהרבנית כל כך נחרצת, אז בלית ברירה הוא הלך לביתו, אחרי שהוא יצא, ניגשו לרבנית הילדים שלה, ואמרו לה אמא, הוא כל כך התחנן והשתוקק להישאר לסעודה, לדבר עם אבא בלימוד, ותמיד את כל כך שמחה שהוא נמצא, ולמה פתאום את לא מסכימה לו להישאר לסעודה לדבר עם אבא בלימוד, אמרה להם הרבנית, ילדי היקרים והחביבים, אתם לא יודעים כמה אני רוצה שהוא יישאר לדבר עם אבא בלימוד, אבל מה אני יכולה לעשות שאין לי 'פולקע' (חתיכת עוף) להביא לו, ואפילו מהחתיכת עוף הקטנה שלי אני מביאה לכם, ויש לנו אוכל ממש בצימצום גדול, אז אפילו שאני מאוד רוצה שהוא יישאר, אני לא יכולה.

עוד סיפור מיוחד, סיפר לי מו"ר רבינו הגדול הגאון רבי צבי אליהו שטינברג שליט"א, שפעם אחת הוא פגש את רבינו חיים ברחוב רשב"ם, והוא סיפר לרבינו חיים שיש לו 'מעשר עני', והוא שאל את רבינו חיים למי הוא חושב שהוא יכול לתת את המעשר עני, אז אמר לו רבינו חיים לא פחות ולא יותר, 'אתה יכול לתת את המעשר עני לי בעצמי', [אחר כך הוא אמר לו, שאולי לא, בגלל שיש לו ספרים למכור, אז הוא לא נקרא עני, אבל המבט הראשון היה, שהוא 'עני'].

ושמעתי מחדב"נ הגר"ש וינוגרד שליט"א, שאימא שלו היתה גרה בשכנות למשפחת רבינו חיים, והיא אמרה לו שבכל רחוב רשב"ם [שהוא לא היה רחוב של עשירים בכלל בלשון המעטה], משפחת רבינו חיים, הייתה נחשבת להמשפחה הכי ענייה ברחוב, והיא זוכרת שהילדים היו אוכלים לארוחת ערב ממש פרוסת לחם יבשה, עם טיפה אבקה של שום.

ועם כל זה שהם חיו חיים של עוני ומחסור ודחק וצמצום נורא, רבינו חיים לא הפסיק לרגע ללמוד, ואולי אדרבה ולהפך אפשר שבזכות זה, הוא זכה, ועלה ונתעלה, בבחינת 'הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה', והיה שקוע בכל ימיו בתורה הקדושה, ופעם כשמו"ר הזמין אותו לשמש בסנדקאות בביתו, בברית של בנו שנמצא עמנו הגאון רבי שרגא פייבל שליט"א, ומו"ר גר ברחוב בן דוד למעלה, שהוא במרחק של כדקה הליכה מאיפה שרבינו חיים גר ברחוב רשב"ם, אמר לו רבינו חיים שיישלח מישהו ללוותו, כי הוא לא מכיר ויודע את הדרך. וכמו כן ילדים יקרים וצדיקים, נלך בדרכיו הגדולות של רבינו חיים, ואם חסר לנו איזה משהו, או כל דבר שהוא, או שיש לנו ח"ו איזה קושי, אז לא נפסיק ללמוד, אלא אדרבה נלך בדרכיו של רבינו חיים, ונוסיף ונרבה עוד בלימוד התורה הקדושה, ואז נזכה בעזרת השם להתעלות ולהתגדל.

(כתובת מייל: zalmen747@gmail.com)

מומר באיסורי שבת שאין בהם כרת ובאיסורים דרבנן

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּךְ קַדְשׁ שַׁבָּתוֹן לַה' כָּל-הַעֲשֵׂה כֹּךְ מְלָאכָה יוֹמָת: לֹא-תַבְעֲרוּ אֶשׁ כָּל מַשְׁקֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת [ל"ה ב']
 איתא בעירובין ס"ט (ובחולין דף ה') דמומר לחלל שבת בפרהסיא כמומר לכל התורה, ובמ"ב (סי' שפ"ה ס"ק ה') כ' ו'לענין שארי דברים (חוץ מעירוב) יש מן האחרונים שסוברין שאינו חשוב כמומר ע"י חילול שבת באיסור דרבנן, ועיין ביו"ד סימן ב' בפ"ת ובבית מאיר בסימן זה, ובספר גאון יעקב בסוגיין.

וע' בס' בית הלל (על יו"ד סי' ב') שכ' שכמו שמחלל שבת באיסור דרבנן אינו מבטל רשות, ה"נ דהוי כמומר לכל התורה ופסול לשחיטה, והובאו דבריו בבאר היטב שם, והביא מפרי חדש שחולק, ועוד הביא בפ"ת (יו"ד סי' ב' ס"ק ח') בשם משנת חכמים (הל' ע"ז דף נ"ג ע"ב) שהרי חשוד לדבר קל אינו חשוד לדבר חמור, וא"כ מומר לאיסור דרבנן בשבת אינו מומר לדאורייתא, ורק לענין דרבנן חשיב כעכו"ם, וע"כ אינו מבטל רשות שזה לגבי דינים דרבנן, וכ' שהביא שם רא"י שגם בלאוין של שבת אינו נעשה מומר לכל התורה אלא רק בדבר שיש בו מיתת ב"ד, ובמ"ב (סי' ל"ט ס"ק ו') הביא מהפמ"ג שמשופק בזה לענין אם כשר לכתיבת תפילין. וע' בבית

מאיר שמחמיר כד' בית הלל שמומר לדרבנן הוי כמומר לכל התורה.

וע' בחזו"א (יו"ד סי' ב' ס"ק ט"ו) דדן לענין דבר שאין בו כרת בשבת כגון מחמר אם מומר לד"ז נעשה מומר לכה"ת, והא דכתבו תו' (בעירובין ס"ט א') דאפי' מחלל שבת באיסור דרבנן אינו מבטל רשות צ"ל דדוקא לענין ביטול רשות קבעו חכמים כן שכל ענין עירוב חצירות דרבנן.

מומר לאיסור דרבנן בשבת

איתא בשבת (דף ג') שאם בעה"ב עושה עקירה והנחה העני פטור ומותר, והק' בתו' דיש עליו משום לפני עור, וכ' הגרע"א דאמנם יש עליו איסור לפני עור, אבל מותר משום איסור שבת.

ונפ"מ דאילו היה עליו איסור דרבנן מאיסורי שבת הרי שהיה נעשה מומר לכל התורה כולה, וכד' הספר בית הלל שמומר לחלל שבת בדרבנן נעשה מומר לכה"ת ושחיטתו אסורה, וזהו שאמרו בגמ' דאין עליו איסור שבת ושחיטתו מותרת.

מומר לשביתת בנו

באחיעזר (ח"ג ס' פ"א אות כ"ג) נתקשה למאי צריך פסוק לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך כו', ותיפו"ל משום לא תאכילום שנוהג בכל התורה, והביא בשם הגר"ח דלהכי איצטרריך קרא דלא תעשה כל מלאכה אתה ובנך דמשום לאו דלא תאכילום לא הוי אלא איסור בעלמא כשאר איסורים, משא"כ משם ל"ת כל מלאכה היה איסור דשבת דחמיר כדאי' ביבמות (דף ו') דשאני לאוי דשבת דחמירי, ופירש"י דק"ל מחלל שבת כעובד ע"ז, והיינו שביבמות (ה' ב') אי' יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כו', מאי לאו דאמר ליה שחוט לי בשל לי וטעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמורו הא לאו הכי דחי', (והיינו שהרי יש בזה כרת), ודחו בגמ' 'לא, לאו דמחמר', והק' בגמ' 'אלא דקי"מ'ל דאתי עשה ודחי ל"ת ליגמר מהכא דלא לידחה, וכ"ת שאני לאוי דשבת דחמירי, והא תנא בעלמא קאי ולא קפריך דתניא יכול כו', ופירש"י 'דקי"מ'ל מחלל שבת כעובד עבודת כוכבים, ומשום הכי אפי' לאו גרידא לא דחי', ומבואר בגמ' דכל לאו דשבת חמיר כעובד ע"ז ואפי' לאו דמחמר שאין בו כרת.

ועפ"ז אמר הגר"ח דה"ה בלאו זה דלא תעשה כל מלאכה אתה ובנך שהעובר עליו כעובד ע"ז, ונפ"מ בזה י"ל לענין דמומר לחלל שבת הוי כעובד ע"ז שדינו כמומר לכל התורה, וא"כ ה"נ לאו דמחמר יהא כמומר לכל התורה ולהגר"ח גם עושה מלאכה ע"י בנו.

[וידוע שהגר"ח הורה כן למעשה בבריסק לגבי אשה שטלטלה ברה"ר ע"י בנה למרות שאין לנו רה"ר דאו' בזה"ז. ו.ק.ז.]

אם יש חומרא בלאו של שבת יותר מלאו של יו"ט

והנה נסתפקת ביו"ט סמוך לשבת, וצריך לעבור על איסור תורה לצורך פקו"נ, הרי עדיף לעבור ביו"ט שהוא לאו מלעבור בשבת שהוא כרת ומיתת ב"ד, אבל יל"ע באופן שצריך לעבור על איסור דרבנן אם גם בזה עדיף לעבור ביו"ט, והיינו דיש להסתפק אם איסור דרבנן של יו"ט קל מאיסור דרבנן של שבת, וכן אם צריך לעבור על דבר שהוא רק לאו בשבת כגון מחמר אם עדיף לעשות זאת ביו"ט.

והנה יש סוברים שביו"ט נאסרו רק מלאכות, ולא דברים שאסורים בשבת רק משום לאו, ע' בפסחים (דף ה' ב') לענין הבערה ללאו יצאת שנחלקו בזה הראשונים אם אסור ביו"ט, וכן נפ"מ לענין מחמר, ע' בגבורת ארי (יומא דף ס"ו) דכ' שאף למ"ד תחומין דאורייתא היינו רק בשבת ולא ביו"ט ע"ש, וע' ברמב"ן (דף מ"ג) וביאור הגר"א (סי' ת"ר ד"ה למ"ד) שמבואר לא כן, וע' מרחשת ח"א סי' י', וע' חי' הגרע"א (על שו"ע סי' תקפ"ו על מג"א ס"ק כ"ד) שהוכיח מכמה מקומות ד"ב מיל ביו"ט מה"ת, והביא מכפות תמרים שנסתפק בזה. וע' באבי עזרי (תנינא הל' שביתת עשור).

וע' רמ"א (סי' רמ"ו ס"ג) שאין לאו דמחמר ביו"ט וע"ש במג"א שהאריך בזה, וע' בגהש"ס (מכות כ"א ב'). ויש לדון אם נימא שיש איסורי לאוין ביו"ט אם נימא שהם קלים יותר משבת ועדיף לעשות ביו"ט ולא בשבת.

והנה אם בלאוין שבשבת ג"כ אמרי' שהוא כמומר לכל התורה הרי מבואר שלאוין של שבת חמורים יותר, וכן להסוברים שבאיסור דרבנן של שבת נעשה כמומר לכל התורה הרי נמצא שבשבת חמור יותר מיו"ט, אבל להסוברים שבלאוין ובדרבנן לא חשיב כמומר לכל התורה יש לדון כהנ"ל.

מומר לתוספת שבת

והנה נפ"מ עוד בכל הנ"ל למי שהוא מומר לתוספת שבת שהרי אין בה לאו וכרת, אלא רק איסור (כמבואר בסוכה כח:), וא"כ יש לדון אם מומר לזה הוי כמומר לכל התורה.

אם עשה דוחה ח"ש של כרת

הרמב"ן בס' תורת האדם (שער המיחוש ענין הסכנה) דן לגבי חולה שמאכילים אותו הקל הקל, אם ה"ה כשצריך לאכול חצי שיעור, ויש לפניו חצי שיעור של נבלה שהוא ח"ש לאו, וחצי שיעור של חלב שהוא ח"ש של כרת, אם יש בזה דין הקל הקל, ולכא' תלי' בספק אם חצי שיעור הוא איסור חדש, א"כ אין נפ"מ בין ח"ש של כרת או של לאו, או שהוא מאותו איסור, וא"כ ח"ש של כרת חמור מחצי שיעור של לאו.

ולכאורה לענין אם עשה דוחה חצי שיעור של ל"ת שיש בו כרת, אפשר שתלוי בסברת הרמב"ן שאם נימא שבחצי שיעור אין הקל הקל, א"כ י"ל שלחצי שיעור אין את שם הלאו, וא"כ ה"נ שאין בו חומר של כרת, אבל אם יש הקל הקל בחצי שיעור נמצא שבחצי שיעור יש חומר הלאו, וא"כ אפשר שאין עשה דוחה איסור זה. ומיהו אין זה מוכרח דאפשר שאף שיש בו שם הלאו, אבל מ"מ בחצי שיעור של כרת כיון שאין עליו עונש כרת, אינו איסור חמור כ"כ שעשה לא ידחה אותו.

מומר לחצי שיעור של כרת

וי"ל נפ"מ אם גם בשבת יש איסור חצי שיעור, והיה מומר לזה אם נעשה מומר לכל התורה, שאם הוא איסור שבת הרי אם מומר לאיסור שבת שאין בו כרת נעשה מומר לכל התורה הרי נעשה מומר, ואם איסור חצי שיעור הוא איסור כללי ואין בו את שם האיסור לא יהיה מומר לכל התורה.

צבא הלוי

פרט ועוללות מתורת רבנו צבי אליהו הלוי שמינברג שליט"א

